КОЛЕСНІКОВ В.В. *кандидат юридичних наук, доцент, старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики*

Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРЕДМЕТ, ОБ'ЄКТ ТА ЗАВДАННЯ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

За допомогою пожежно-технічної експертизи можливе вирішення значного кола питань, спрямованих на встановлення різних обставин, істотних для якісного розслідування і всебічного дослідження обставин кримінальної справи. Слід зазначити, що ефективність використання з метою доказування результатів даного виду експертизи багато в чому залежить від поінформованості особи, яка проводить розслідування про предмет, об'єкти і можливості цього виду досліджень. Вивчення матеріалів слідчої практики показує, що недостатня компетентність працівників органів розслідування з цих питань породжує недостатню підготовку матеріалів, неточне формулювання питань, а іноді й помилкову оцінку висновків експертного дослідження.

Залишається справедливим зауваження Б.В.Мегорського про те, що правильне визначення поняття „предмет судової пожежно-технічної експертизи" є практично дуже важливим, оскільки чітке розмежування кола питань, які підлягають вирішенню експертизою даного виду, визначає межі компетенції експертів, сприяє правильному їх вибору. Спеціалісти, некомпетентні в специфічних питаннях горіння на пожежах, не можуть бути притягнуті до самостійного проведення пожежно-технічних експертиз. [1, с. 319]

На наш погляд, найбільш повне визначення предмета судової пожежно-технічної експертизи наведено А.Г. Ждановим, − „Предмет пожежно-технічної експертизи, − пише він, − створюють механізм події пожежі, який включає в себе в якості ос-

новної обставини механізм утворення слідів (в умовах виникнення і розвитку пожежі), досліджуваний пожежно-технічним експертом з метою пізнання умов теплового впливу (технічних засобів, процесів, явищ на горючі матеріали, речовини, вироби), що перебувають в причинно-наслідковому зв'язку з виникненням пожежі і виявлення цього зв'язку" [2, с. 15].

Слід погодитися з думкою авторів, котрі в якості основних завдань пожежно-технічної експертизи виділяють: установлення причин, умов і обставин виникнення пожежі (час, місце, механізм виникнення горіння, вогнища пожежі); умов і особливостей розвитку горіння, шляхів поширення вогню; пожежонебезпечних властивостей речовин, матеріалів і технологічних установок; оцінка протипожежного стану об'єкту до виникнення пожежі (стан засобів автоматичного виявлення і гасіння пожежі, дотримання вимог пожежної безпеки і т. ін.); причинний зв'язок між порушеннями вимог пожежної безпеки, виникненням пожежі і наслідками, які наступили; умови, засоби і способи гасіння пожежі та ін. [3; 4; 5; 6; 1; 2;].

Коло об'єктів експертизи, що розглядається, визначається її можливостями. Передусім, до них необхідно віднести, обстановку, що склалася на місці пожежі, оскільки основним питанням, яке вирішується даною експертизою, є встановлення причини пожежі. Визначення причини пожежі в будь-якому випадку можливе тільки тоді, коли правильно встановлено осередок пожежі [6, с. 53], який неможливо встановити без дослідження самого місця пожежі. Крім того, об'єктами експертного дослідження можуть бути: конструктивні елементи будинків і споруджень, які піддавалися впливу небезпечних факторів пожежі, залишки згорілих чи частково обгорілих предметів; різні технологічні установки і технічні пристосування; різного роду документи, що свідчать про протипожежний стан об'єкту пожежі, небезпечні в пожежному відношенні речовини і матеріали, здатні самозайматися; знаряддя і засоби підпалу і їхні залишки;

протипожежна техніка й вогнегасні засоби; предмети зі слідами ЛЗР і ГР.

Об'єктами є й інші предмети, які можуть слугувати засобами виявлення осередку пожежі, встановлення причини його виникнення і встановлення фактичних обставин справи, для виявлення винних або спростування обвинувачення чи пом'якшення вини обвинувачуваного.

Особлива увага повинна надаватися правильному процесуальному оформленню виявлення, вилучення й упакування зазначених об'єктів. Процесуально неоформлені вилучені предмети втрачають своє доказове значення юридично, а неправильно упаковані об'єкти можуть утратити доказове значення фактично, тому що під час транспортування можуть бути втрачені їхні характерні ознаки і якості, що утруднить чи унеможливить проведення експертизи.

Велика кількість об'єктів пожежно-технічної експертизи піддаються швидким змінам внаслідок впливу високих температур і продуктів згоряння, що може призвести до втрати ними своїх властивостей і в результаті до неможливості проведення експертних досліджень. Ця обставина диктує необхідність своєчасного призначення експертизи.

Пожежно-технічна експертиза може бути призначена на будь-якій стадії розслідування. Разом з тим, як показує вивчення матеріалів судово-слідчої практики, досить часто необхідність у цьому виникає негайно після пожежі, оскільки одним з першочергових завдань під час розслідування пожежі є встановлення причин її виникнення, джерела запалювання, що неможливо встановити без дослідження елементів обстановки пожежі експертом.

Як показує аналіз слідчої практики, найбільш повні і переконливі результати дає експертиза, проведена експертом, котрий безпосередньо досліджує місце пожежі. Адже відомо, що сліди й інші об'єкти, які несвоєчасно виявлені в силу своїх при-

родних властивостей, під впливом зовнішніх факторів, осіб, зацікавлених у результатах справи, нерідко безповоротно втрачають свої якості настільки, що не можуть дати бажаних результатів. Крім того, явища, що відбуваються на пожежі, носять специфічний характер, який відрізняється від явищ, що властиві загальнокримінальним злочинам. В силу цього, під впливом небезпечних факторів пожежі сліди самого злочину значною мірою зазнають змін і досить часто слідчі, не завжди мають достатній рівень підготовки для того, щоб виявити, правильно зафіксувати і вилучити об'єкти, необхідні для проведення експертизи.

Вибираючи момент призначення експертизи, зазначає Г. М. Казаков, слідчий повинен враховувати особливості досліджуваного об'єкту, забезпечити експерту можливість ознайомитися з місцем пожежі в обстановці близької до умов її виникнення і розвитку [7, с. 59]. Такої ж думки дотримується А. В. Мішин [8, с. 109].

Вказуючи на необхідність огляду місця пожежі експертом, О. І. Федотов, А. П. Лівчіков і Л. М. Ульянов зазначають, що експерт у ході огляду місця пожежі вирішує вужче завдання, ніж слідчий. Але його завдання дещо складніше завдань зазначених осіб. Він направляє свої зусилля на виявлення, опис, фіксацію слідів і речових доказів, які вказують на безпосередню причину виникнення пожежі, на факти й обставини, що стосуються предмета пожежно-технічної експертизи [5, с. 52].

Таким чином, призначаючи, експертизу у справах про пожежі, слідчий повинен забезпечити експерту можливість дослідження місця події, адже це необхідно розглядати як невід'ємну частину експертного пожежно-технічного дослідження. в ряді випадків експертизу треба призначати ще тоді, коли обстановка місця події не порушена. Цим самим слідчий надасть можливість експерту безпосередньо сприйняти обстановку місця події коли вона ще не порушена, що буде сприяти якіснішому дослі-

дженню обставин події та одержанню об'єктивного висновку. З цієї причини не можна погодитися з думкою В. А. Притузової, котра пропонує призначати пожежно-технічну експертизу тільки після того, як усі проведені в справі слідчі дії не привели до з'ясування поставлених питань [9, с. 37]. Ми підтримуємо точку зору вчених, котрі досліджували питання, пов'язані з розслідуванням пожеж, і відносять призначення пожежно-технічної експертизи до початкових слідчих дій [7; 8; 10;].

При призначенні пожежно-технічної експертизи на початку розслідування, висновки, отримані за результатами її проведення, можуть мати оперативно-розшукове значення і будуть сприяти встановленню окремих обставин справи. Висновки експертизи допоможуть слідчому підтвердити чи спростувати ті чи інші версії про спосіб вчинення злочину, осіб, причетних до виникнення пожежі і таким чином, будуть сприяти визначенню правильного напрямку розслідування.

Список літератури: 1. Мегорский Б.В. Методика установления причин пожаров. − М.: Стройиздат, 1966. − 348 с. 2. Жданов А.Г. Предмет, объекты и исходные данные пожарно-технической экспертизы. − М.: ВНИИ МВД СССР, 1989. − 72 с. 3. Барон Л.Б. Судебная пожарно-техническая экспертиза на предварительном следствии и в суде: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / ВИИСЭ МЮ СССР. – М., 1986. − 18 с. 4. Качанов А.Я., Кабанов В.Н. Расследование уголовных дел о пожарах: Пособие. − М.: ВНИИ МВД СССР, 1987. − 96 с. 5. Федотов А.И., Ливчиков А.П., Ульянов Л.Н. Пожарно-техническая экспертиза. − М.: Стройиздат, 1986 . − 271 с. 6. Откидач Г. До питання про пожежно-технічну експертизу // Право України. – 2002. – №4. – С. 96 − 99. 7. Казаков Г.Н. Расследование пожаров в торгово-складских помещениях. − М.: 1977. − 80 с. 8. Мишин А.В. Расследование поджогов личного имущества граждан: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Казан. гос. ун-т. − Казань, 1986. − 24 с. 9. Притузова В.А. Основные

вопросы методики расследования дел о поджогах. − М.: ВЮЗИ. – 1951 . − 137 с. 10. Шиманова З.Е. Пожарно-техническая экспертиза. − М.: МКХ РСФСР. – 1963 . − 86 с. 12. Пантелеев И.Ф. Расследование и профилактика взрывов, пожаров, крушений и авиапроисшествий. − М.: „Юрид. лит.” – 1975. − 208 с.

МАНЖАЙ О.В., *кандидат юридичних наук, доцент кафедри інформаційної безпеки факультету психології, менеджменту, соціальних та інформаційних технологій*

Харківський національний університет внутрішніх справ

МАНЖАЙ І.А., *інженер-програміст навчального відділу*

Харківський економіко-правовий університет

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ СЛУЖБОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

8 липня 2009 р. Президент України Указом № 514/2009 затвердив «Доктрину інформаційної безпеки України» [1], в якій відзначається, що за сучасних умов інформаційна складова набуває дедалі більшої ваги і стає *одним із найважливіших елементів забезпечення національної безпеки*. Водночас у ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» [2] визначено загрози національній безпеці України в інформаційній сфері, однією з яких є розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю.

Проблеми охорони службової інформації в Україні та за межами країн СНД висвітлені у вітчизняній науці недостатньо. Це зумовило написання даної роботи, метою якої є порівняльний аналіз захисту службової інформації в різних країнах.